

Artikelarkiv Arvesølv 2004

Folkene på Østergaard Møllegaard

af Morten Eriksen

Kilderne til artiklen, som langt fra er udtømmende, er overvejende nogle papirer vedrørende gården, som blev overdraget den nuværende ejer, Børge Rasmussen, af frk. Kristine Poulsen, tidl. Kølstrupvej 42 (se artikel "Med nål og tråd"), som kom på gården gennem det meste af sit liv, samt samtaler med ejeren, Børge Rasmussen, og hans hustru, Ellen. Herudover naturligvis en hel del aviser og arkivalier, både her i Munkebo og på Landsarkivet i Odense.

En af de bygninger jeg straks blev ret fascineret af da jeg i sin tid flyttede til Munkebo, var det gamle, noget brøstfældige stuehus, som lå så smukt i svinget tæt ved vejen

Dette morsomme og lidt fantasifulde maleri, hvis ophavsmand, oprindelsesår og oprindelige tilhørsforhold er ukendt, viser gården og møllen. Møllen brændte i 1872, men blev genopført og brændte igen i 1946. Gengivelsen af gården er dog nogenlunde præcis med bl.a. initialerne på portbygningen, som daterer det til efter branden 1844. Læg også mærke til indgangsdøren mod vejen, som på et senere tidspunkt er blevet sløjfet. Billedet er dog formodentlig fra 1900-tallet, da murene på billedet er gule, men oprindeligt stod i røde sten.

når man kom ind i byen fra syd op ad den lille bakke. Lidt dystert virkede det under de tætte trækroner, og med de mange og usædvanligt store vinduer ud mod vejen var det markant anderledes end andre af egnens stuehuse. Der måtte være en helt speciel historie bag den, var jeg sikker på. Og jeg fik at vide at den hed Østergård Møllegård. Så navnet tydede jo unægtelig på at der måtte have været en forbindelse mellem både hovedgården Østergård nær ved, og de møllebygninger, der havde ligget på banken overfor. Og da det gamle hus nu nok synger på sidste vers, har jeg omsider, så mange år efter, taget mig sammen til at undersøge dets historie lidt nærmere.

Gårdens første ejer hed Andreas Christian Møller. Han var dog slet ikke møller, men havde rødder i det bedre borgerskab på landet. Hans farfar, Morten Madsen Møller, købmand i Kerteminde, havde været ejer af først hovedgården Selleberg i 1752, og ved salget af denne i 1767, Krumstrup ved Ryslinge. Han bar også titlen "krisgråd" og havde, skønt borgerlig, forbindelser til den fynske adel.

Krumstrup blev senere overdraget til sønnen, Mads Jørgen Møller, som ejede den 1782-91. Mads Møller havde en elskerinde eller "bisloperske", Mette Pedersen af jævn herkomst, som han dog blev lovformeligt gift med i 1794. Hun var oprindelig gift med smeden i Lørup, og kaldtes i folkemunde "Store Mette". Hun fik 1788 en søn, Andreas Christian, hvis fader dog nok var smeden, og ikke Mads Møller, der til sidst endte som købmand og brændevinsbrænder i Kerteminde.

Stuehuset set fra gårdspladsen med de oprindeligt røde mursten. Det godslignende præg fornægter sig ikke. Omkring 1900.

Men selv om faderskabet er tvivlsomt, så sørgede Mads Møller godt for Andreas Christian, idet han i begyndelsen af 1800-tallet etablerede den 20-årige unge mand i Munkebo, mere præcist på "Dræby mark" eller som det også hedder i 1834 folketællingen, "Dræby Udflyttere". Det som nu kaldes Møllelauget. Men han var, som det vil fremgå af det følgende, ikke en af "udflytterne".

Selve parcellen, hvor gården blev anlagt i 1808, matrikelnummer 2a, benævnes i skifte- og panteprotokollerne "matr. nr. 2a af Østergårds toft". Så den er utvivlsomt frakøbt hovedgården Østergård, og heraf måske den første del af navnet "Østergård Møllegård". Herudover opkøbtes udlodder fra Dræbygårdene, bl.a. matrikelnumrene 11a, 11c og 11d på begge sider af nuværende Kølstrupvej.

Det statelige, godslignende stuehus blev iflg. traditionen flyttet fra Selleberg, hvor det blev nedbrudt og genopstod i Munkebo sogn. Den gamle vejrhane, som

sad på nordlængens tag og som opbevares af Børge Rasmussen, bærer faktisk årstallet 1808.

I brandforsikrings- og taksationsprotokolleme i Landsarkivet kan man også læse en beskrivelse af gården ved en omtaksering i 1842: Der er et 18 fags stuehus, 113/4 alen dyb med egebindingsværk, murede vægge af brændte sten, tegltag, 2 skorstene. Alle længer er 10½ alen brede og er med egebindingsværk. Den nor-

Den gamle østlænge på 26 fag mod fjorden og noget af nordlængen fra 1844 står endnu.

dre længe med port er på 17 fag, med vægge af brændte sten, den (længste) østre længe mod fjorden er på 20 fag, og den søndre længe med vognport 14 fag.

Alle længer har stråtag, og gården var, som der står i protokollen, "forsvarlig mod ildfare". Her kunne man tilføje: "Mennesket spår, men Gud rå'r". Herom dog senere.

Jordtilliggendet var ikke særlig imponerende. I 1854 angives det som 4 tdr. htk, 4 skp., 1 fjk. og 3/4 album, svarende til omkring 35 tdr. land. Det rimer godt med at Andreas Christian Møller ved folketællingen 1834 kun anføres som "skipper", hvilket givetvis har været en net indtægtskilde. Det vides at han ejede et sejlskib "Adele Wilhelmine", formodentlig en jagt. Og han anføres også i skøde og panteprotokollen som ejer af møllen fra begyndelsen af 1800-tallet til 1835, hvor den blev tilskødet Morten Møller og drevet fra en ny gård på den anden side af vejen, "Østergårds mølle". Dette tidlige ejerskab nævnes også af Børge Rasmussen, som også viste mig en ring i muren på stuehusets nordlige ende, hvor møllegæsternes heste tøjredes. Dette forklarer så måske den anden del af navnet "Østergårds Møllegård".

Meget tyder på at A. C. Møller var en betydelig og indflydelsesrig person i lokalsamfundet, idet han i diverse arkivalier, mest benævnt som "skipper", optræder i mange sammenhænge. Han var ven med skipperkollegaerne Ole Jensen og Hans Jensen Tornøe, hhv. ejer (1826-1832) og forpagter (1832-1839) af Munkebo kro. Hans ældste datter, Metteline, som i.ø. i kirkebogen ved ægteskabet anføres som "jomfrue", hvilket tyder på en vis status, giftede sig i 1834 med den unge ejer af Rosendalgården, Niels Christian Pedersen, som i 1844 købte kroen med svigerfar som kautionist.

Og det var en ganske imponerende familie han befolkede gården med: Med hustruen Marie, født Schmidt, datter af en skibsfører i Stige, fik han i årene fra 1811 til 1831 8 børn: 5 sønner og 3 døtre. Af de tre tjenestefolk, som der både i 1834 og 1840 er på gården, er den ene ved de to folketællinger, hhv. "søfarende"

og "matros". Til den ældste søn, Mads Jørgen Møller (opkaldt efter farfaderen) som ved folketællingen i 1834 er "styrmand", formodentlig på faderens skib, opførte han ejendommen matrikelnummer 41b, nuværende Kølstrupvej 25. Det omtales stadig i dag som "Kaptajnshuset".

Den mest dramatiske begivenhed i gårdens første år er utvivlsomt branden, som iflg. taksationsprotokollen fandt sted 14. januar 1843. Den opstod, iflg. den overleverede og nedskrevne tradition, mens A.C. Møller og hans hustru var til gilde. Folkene var oppe for at afvente deres hjemkomst og hørte rumlen af en vogn på den brolagte gårdsplads. Denne var dog underligt nok ganske tom, men kort tid efter opdagede en af pigerne at der slog ild ud fra en af længerne. Af taksationsprotokollen i Landsarkivet fremgår det at de tre længer nedbrændte, mens stuehuset led en del skade "på den søndre gavl og dertil stødende østre side". Så det gamle stuehus, der stadig holder stand, er altså det oprindelige fra 1808.

De tre længer blev genopbygget igen med egebindingsværk og stråtag. Alle tre blev dog lidt længere og bredere end før, så den forhøjelse af forsikringssummen, som er noteret for året 1842, viste sig altså at være en klog disposition. Totalt beløb skaderne sig til 2875 rdl. På den nye teglbelagte porthusgavl i den nordlige længe ud mod vejen opsattes ejernes initialer, "ACM" og "MM", samt årstallet 1844. Da den gamle nord- og sydfløj blev nedrevet i 1979-1980, tog Børge Rasmussen bogstaverne ned og gemte dem. Både dem og vejrhnen vil Børge Rasmussen overdrage Lokalhistorisk Arkiv.

A. C. Møller døde sidst på året 1853. På det tidspunkt var kun det næstsidste barn, Carl Ludvig, nu 27 år, hjemmeboende. Hvorfor det lige blev ham af de 5 sønner som overtog gården, vides ikke. Carl Ludvig var tidligere blevet gift med Ane/Anne Knudsen fra Hunderup (gården hvor der i nyere tid blev motel), og fik

Scenen i haven. Mændene er Carl Ludvig Møller og bagerst formodentlig svigersønnen Christian Hvalsø Hansen. Kvinderne er Carl Ludwigs hustru, Ane, og datteren Kirstine Caroline Hvalsø Hansen. Da svigersønnen døde i 1904, er billedet nok fra o. 1900. Det er meget typisk "opstillingsbillede". Bemærk f.eks. den gamle sognefogeds mere end vel-pudsede sko.

med hende to børn, datteren Kirstine Caroline, f. 1854, og sønnen, Andreas Christian (opkaldt efter farfaderen) 1857. På gården boede fortsat hans moder til hun døde i 1875.

Der var endvidere

ved folketællingen i 1860 6 tjenestefolk. Et vidnesbyrd om slægtens status i lokalsamfundet, eller måske om Carl Ludwigs personlighed, er at han - formodent-

lig omkring 1870 - blev udnævnt til sognefoged, et embede han beklædte i over 40 år, og som også indbragte ham dannebrogssordenen og fortjenstmedaljen i sølv. I de hektiske år i midten af 1870'erne, hvor Kertinge Nors skæbne svævede i det uvisse (læs Ole Nederlands beskrivelse i "Det gamle Munkebo") og hvor han som sognefoged nok havde usædvanligt meget at forholde sig til, rantes han og familien af sorg.

18. september 1875 døde hans kun 18-årige eneste søn og arving til gården, Andreas Christian. Der er ikke bevaret nogen dødsattest i arkivet, og der er ikke gjort notater i kirkebogen, så af det sidste må man vel slutte at det nok ikke var en dødsulykke. Kun en uge senere gæstede døden igen gården, da Carl Ludvigs gamle mor, Marie Møller, døde. Så en streng periode må det have været.

Carl Ludvigs nu eneste barn, datteren Kirstine Caroline, blev i 1878 gift med herredsfuldsmægtig (senere sagfører), exam. juris Hans Chr. Iversen Hansen, Odense, som hun måske har truffet i forbindelse med de mange forhandlinger og møder om norets skæbne. Han optræder senere, ligesom- sin hustru, med et ændret efternavn, nemlig Hvalsø Hansen.

Ved juni termin 1908 solgte den nu 80-årige Carl Ludwig gården til den 29-årige Anders Laurits Andersen, som havde været både tjenestedreng og karl på gården. Ca. en måned efter blev Anders gift med den 7 år yngre Amanda Pedersen, datter af gårdmandsparret på "Ejershåb" i Dræby.

Et meget idyllisk landskabsfoto fra o.1910 taget af maleren og fotografen, Lars Rastrup, som boede i "Kaptajnshuset", Kølstrupvej 25 fra 1902 til 1913. Det lille hus, hvis tag man ser skråt overfor gården, er det nyopførte hus, som nogle få år beboedes af Anders "Møllegård" og Amanda.

Jordtil-
liggendet
var i de
mellem-
liggende
år blevet
udvidet
en smu-
le, bl.a.
med ma-
trikel
25a på
Dræby
Fed, den
såkaldte
"Nisse-
krog".
Iflg. kon-
trakt af
19.6.
skulle
både

Carl Ludvig, som ved folketællingen 1911 benævnes "sognefoged og kapitalist"(dvs. "rentier"), hustruen Ane og datteren Kirstine fortsat bo på gården. Kirstine må efter at være blevet enke i 1904 være flyttet tilbage til forældrene, formentlig for at tage sig af dem. Hun omtales nu som Kirstine Hvalsø Hansen.

Det nye ejerpar tog bopæl i et nybygget hus skråt overfor, det senere såkaldte "Frelsens Hær hus" (som har ændret udseende siden). Her fødtes deres ældste søn, Carl Ludvig, i 1909, givetvis opkaldt efter den gamle sognefoged. I 1910 og 1912 døde så det gamle sognefogedpar, først hun, så han. Det var Anders Andersen, som anmeldte begge dødsfald til skifteretten. Carl Ludvigs begravelse 23.2.1912, med stort følge både af sognets folk, egnens sognefogeder og em-

bedspersoner, er udførligt skildret i Kjerteminde Avis, hvor også tabet af sønnen nævnes.

Kirstine flyttede til Odense, men var i de følgende år ofte på besøg på gården i en særlig "sommerbolig" i sydlængen mod haven. Hun døde i 1941. Anders Laurits Andersen og hustru Amanda flyttede over på selve gården, hvor datteren Bodil fødtes i 1913. Men det blev et kort ophold.

Det ene af to ens stukhoveder på den frontispice som Anders "Møllegård" fik bygget på havesiden af "Ejershåb" stuehus, forestiller iflg. traditionen ham selv med den karakteristiske moustache.

Ved december termin 1913 solgte Anders gården til gård-ejer Hans Jørgen Madsen, tidligere Radstrupgård i Marslev sogn, og overtog selv "Ejershåb" efter svigerfaderen, Rasmus Pedersen, som døde i 1914. Ved den lejlighed tog han matrikelnummer 25a, "Nissekrogen", med til sin nye be-drift i Dræby. En anden ting han tog med sig var tilnavnet "Møllegård", som fulgte ham hele livet.

Den nye ejer, Hans Jørgen Madsen, var gift med Martha Marie Kristiane, som stammede fra Næstved. Ved ankomsten havde de en 4-årig søn, Ejnar, og året efter, i 1919, fik de tvillinger, Karl og Viktor. H. J. Madsen udvidede gårdens til-liggende i 1919, idet han af godsejer Suhr på Østergård blev tilbudt at købe 6 tdr. land syd for gården. Iflg. Børge Rasmussen fordi Suhr mente at "Madsen", som han kaldte ham, skulle have en stødpude mod de mange husmandslodder, der blev udstykket af den tidligere hovedgårdsjord!

I 1929 blev også disse ejere af gården ramt af sorg, idet deres ældste søn Ejnar omkom til søs. På familiens gravsted vest for Munkebo kirke, hvor også Viktor (d. 1987) ligger begravet, er der en smuk mindesten for Ejnar, rejst af ungdoms-venner. Den meddeler at han "omkom på havet" i julen 1929.

Først fik jeg nogle modstridende oplysninger herom. Nogle lokale mente at han forliste med Ø.K.s skoleskib "København", som jo forsvandt i Sydatlanten. An-dre, som syntes mere sikre sagde at forliset skete ved Shetlandsøerne. Minde-stenen viser at de sidste har ret, da "København" jo forsvandt ca. et år før, i de-cember 1928. Men det tætte tidsmæssige sammenfald mellem de to forlis kan måske forklare erindringsforskydningen.

Kjerteminde Avis oplyser 8.1.1930 at navnebrættet fra skonnerten "Martin Nis-son" af Svendborg er drevet i land ved Shetlandsøerne. Om bord var kaptajnen og en 7 mands besætning. Og den 13.1. meddeles det så at denne omfattede un-ge mand fra Dræby, Ejnar Madsen, som nogle år havde sejlet med Ø.K.s skibe og skulle have læst til styrmandseksamen. Dette krævede at han først skulle gøre tjeneste på et sejlskib.

Budskabet om skibets forlis og mandskabets formodentlige død "har bragt stor sorg i hjemmet i Dræby, men også rundt om i sognet er budskabet om den unge mands tragiske død blevet modtaget med dyb vemod".

Et par år efter, i 1931, døde så også H. J. Madsens kone, Martha, og i februar 1934 indgik han nyt ægteskab med Marthas kusine, Ingeborg Kathrine Hansen (f. 1886). (Lokalhistorisk Arkiv har nogle bryllupssange fra festen). Ingeborg Hansen havde i årene før været hyppig gæst på gården og bl.a. stået fadder ved tvillingernes dåb.

Det var utvivlsomt et usædvanligt ægteskab efter datidens normer. Det jo ikke helt unge brudepar boede ikke fast sammen på gården, idet hun var lands-

retssagfører i København, hvor hun havde bopæl og praksis. Hun havde i øvrigt haft mange tillidsposter indenfor Dansk Kvindesamfund, så det var en landskendt person, der i 1934 indgik ægteskab med gårdejeren i Møllelavet.

Hans Jørgen Madsen og hans anden hustru, Ingeborg Hansen.

I 1936 blev hun, som med opvækst i beskedne kår i København havde sociale interesser, valgt til landstinget for Socialdemokratiet, og blev kendt for at indtage mange særstandpunkter i forhold til partiet.

Hun blev formand for landstinget efter K. K. Steincke i 1950 og igen i 1952. Faktisk var hun den første kvinde i verdenshistorien, der var formand for en parlamenta-

risk forsamling. Så det er ikke første gang når Munkebo også i dag har en landskendt politiker.

Da Ingeborg døde i 1954, 68 år gammel, og blev bisat fra Vor Frelzers kirke i København, var det i overværelse af mange nuværende og forhenværende ministre og repræsentanter både for foreninger og det officielle Danmark.

H. J. Madsen var nu for anden gang blevet enkemand og solgte i 1954 gården til Børge Rasmussen, hvorefter han flyttede til Odense. Han døde i 1964. Den nye ejer, som kom fra Vester Hæsing, fortæller at Madsen egentlig ville have solgt gården tidligere, men at det var Ingeborg, som havde modsat sig dette.

Her ser man de oprindelige (røde) mursten under det gule puds. Bemærk de fine dørindfatninger med svungne konsoller under den flade trekantgavl.

Børge Rasmussen og hans kone Ellen har bidraget med mange oplysninger om gården, bl.a. at den sammen med Østergård var blandt de allerførste husstande i sognet der fik telefon, endnu et vidnesbyrd om ejernes specielle status. Men tidens tand har i de seneste årtier været hård ved den fine gamle gård, hvad en-

hver jo kan forvisse sig om. I 1979-1980 blev sydlængen og nordlængen med porten brudt ned, og hvor sydlængen stod, opførtes et nyt beboelseshus. Det gamle stuehus fra 1808, et af sognets allerældste og fineste huse, står dog endnu, og det skyldes iflg. Børge Rasmussen tilfældigheder som følge af nogle uløste forhandlinger med kommunen, som jeg ikke vil komme nærmere ind på her.

Al jorden er nu for længst forpagtet ud, og Børge Rasmussen og hans hustru er ved at sælge ejendommen, men agter dog at blive boende i deres hus på gården.

For nylig, en novemberaften i tusmørke, stod jeg på den rummelige, nu meget åbne gårdsplads, ved den store gamle brønd med dens indre beklædning af vældige kampesten, som i. ø. stadig forsyner beboerne med vand. Jeg kiggede på det store, tyste hus med de smukke indfattede døre og vinduer, de fine, slidte stentrapper og den elegante skrå brostensbelægning langs facaden, og blev grebet af tristhed over at dette syn nok snart er slut.

Og i det tiltagende mørke kunne jeg næsten fornemme tilstedeværelsen af alle de fortidige personer, som har færdedes her i glæde og i sorg.

Børge og Ellen Rasmussen fotograferet i januar 2003.

Østergård Møllegårds ejere

Andreas Christian Møller	1808-1853
Carl Ludvig Møller	1853-1908
Anders Laurits Andersen	1908-1913
Hans Jørgen Madsen	1913-1954
Børge Rasmussen	1954-